

VOLD I SKOLEN

Av psykolog dr. philos Atle Dyregrov

Leder, Senter for Krisepsykologi, Bergen

Det sjokkerer oss alle når elever, tidligere elever eller andre går inn i skolen og med overlegg skyter uskyldige mennesker, det være seg lærere eller elever. Først hørte vi om slike hendelser i USA, så kom de til Dunblane, Skottland (16 drepte) og nå sist til Tyskland hvor en nitten år gammel gutt skjøt 17 lærere og elever før han skjøt seg selv.

Når slikt skjer spør vi oss hvorfor og vi er ofte raske med å tilskrive årsakene til individuelle forhold ved den gjerningsmann som er ansvarlig. Vi vil så gjerne forstå, og vi vil så gjerne være sikker på at slikt ikke kan skje nært oss og med våre kjære.

Kan vi slå oss til ro med enkle individuelle forklaringer eller må vi søke mer kompliserte og sammensatte forklaringer? Etter større ulykker som Åstaulykken og Sleipnerulykken slår vi oss ikke lengre til ro med å påpeke individuelle årsaker, vi leter videre og når granskningskommisjonene kommer med sine rapporter har de pekt på sviktende sikkerhetsrutiner, manglende kvalitetskontroll, og systemfeil. Enkle forklaringsmodeller har blitt erstattet av mer kompliserte modeller som fremhever ansvar på ulike nivåer. Selv om det kan være et individuelt ansvar (jfr. tiltale mot kapteinen på hurtigbåten Sleipner), har også både HSD og Sjøfartsdirektoratet måttet tåle heftig kritikk. Om vi overfører en slik dypere analyse til skolen blir vi kanskje klokere. Den norske sosiologen Regi Enerstvedt skrev en gang at tilfeldigheter alltid utspiller seg i et nett av nødvendigheter.

For å forstå skolevold må vi forstå at det som skjer kan være et samspill mellom en skole hvor kravene til den enkelte, sanksjonsformer, skolekultur eller klima kan gjøre at enkeltelever ikke finner seg til rette, kommer i konflikt med eller tar ut sin frustrasjon mot systemet. Dette forsvaret selvfølgelig ikke det som skjer, men kan gi retning i forhold til hva vi må gjøre for å forhindre at slike hendelser finner sted. Spesielt der skoler har et klima hvor elever ikke føler tilhørighet, hvor de får bekreftet seg selv som tapere eller som lite verdt kan grobunnen legges for motvilje og aggresjon mot skolen. Hvis elever i tillegg har opplevd neglisjering, omsorgssvikt, seksuelle eller fysiske

overgrep, m.m., vil de ha en større beredskap for å oppleve en lite ivaretaende, sterkt disiplinerende eller autoritær skolekultur som en trussel mot egen identitet. I et samfunn som vektlegger enkeltindividet og dets lykke stadig mer, blir tapsopplevelsen enda større for de som ikke passer inn. I et samfunn hvor det er så viktig å bli sett som individ oppleves det å ikke bli sett, ikke bli verdsatt som spesielt vanskelig og nedverdiggende. Opplevelsen av en skole som du er personlig knyttet til og kjenner tilhørighet ved er avgjørende for trivsel og skolegjennomføring. Skolens disiplineringsmetoder, innlæringsstrategier, og atmosfære er med på å skape ulike grader av involvering, anerkjennelse og følelse av tilhørighet eller avstand. Om studenter ikke opplever mål og mening i skolens strategier, om de opplever skolens praksis som urettferdig og undertrykkende, vil de reagere med tilbaketrekking eller opprør. I en forvirret sjel som ikke kjenner seg sett, som støtes ut av systemet, som stadig disiplineres mer enn hjelpes, kan våpenet og volden gjøre at du for alltid blir sett og får den oppmerksomhet som øyeblikkets dramatik kan gi deg, selv om ditt og andres liv går tapt.

Det har vært gjort mange analyser av vold og hvordan vold i skolen kan forebygges etter de etter hvert mange skoleskytingene som har vært i USA. Forskningen kan oppsummeres på følgende måte: Det er svært vanskelig å forutsi slike hendelser. Innen psykologien finnes det ikke i dag verktøy som muliggjør dette. Kanskje må vi gå nye veier. UNICEF benyttet datametoder som registrerte antall farlige volds- og trusselhendelser i Sør-Sudan og kunne på bakgrunn av slike metoder vite når de skulle trekke seg ut av området før det ble for farlig. Kanskje trengs det gode rapporterings- og registreringssystemer på den enkelte skole som fanger opp både klima, voldsepisoder, risikoelever, m.m., slik at en tidlig kan sette inn forebyggende tiltak. Ikke minst må signaler på voldsplaner som gis til omgivelsene tidlig fanges opp. I de fleste tilfeller av slik vold er intensjonen om vold kommunisert til jevnaldrende, koblet med en interesse for våpen, slik Fein og Vossekuil dokumenterte for Secret Service i USA i 1999. Problemet er at truslene ikke ble tatt alvorlig og vidererapportert, Her må medelever læres til å tolke og formidle signaler, slik en har forsøkt å påvirke ungdom til melde fra når venner har selvmordsplaner.

For noen år siden skrev psykologen Jean A. Baker en artikkel i Journal of School Psychology med tittelen "Are we missing the forest for the trees? Considering the social

context of school violence (1998, 36, 29-44). Hun gjør seg til talskvinne for det perspektiv jeg har antydnet over; at elevers følelse av forankring/tilhørighet (community) og psykologiske medlemskap ved skolen er viktig og bestemmende for deres tilpasning i skolen. I stedet for å se på risiko for vold som en statisk variabel er vi nødt til å se på volden som et samspill mellom elevenes utviklingsmessige sårbarhet (bakgrunn) og tendenser til vold på den ene siden og et skolemiljø som ikke klarer å møte deres utviklingsbehov på den andre siden. Vold i skolen ses på som et sammenbrudd i følelsen av identitet med og tilhørighet i skolen. Ved å skape et best mulig skoletilhørighet reduseres sjansene for vold. Et slikt perspektiv sier ikke at volden er skolens skyld, men at forhold i skolens miljø og klima kan være mer eller mindre fremmede for volden. Når eleven kommer på kant med skolen, stilles det store krav til hvordan skolen møter dette og "ser" eleven, kan øke elevens tilknytning til skolen, og ikke øke fremmedgjøring, utstøtelse eller "stigmatisering" av eleven. Eleven må oppleve omsorg fra skolen og hjelpes til å meningsfullt bidra på skolen. Dette er ingen enkel oppgave, men i mange skoler i dag opplever elever som ikke passer inn eller som er problemelever både læreres og medelevers irritasjon og tidvis forrækt, og lite omsorg som kan gi dem opplevelsen av å være betydningsfulle. Ved satsning på å utvikle en ivaretaende skolekultur, ved å fremme elevers utvikling av sosial kompetanse med god konflikthåndteringsevne, ved å ha rettferdige disiplineringsstrategier og klasseromssamspill som utvikler samarbeid og ivaretagelse, og en skolestruktur og organisering som betoner medvirkning og innflytelse fra elevene legges kanskje de beste grunnsteinene for et skolemiljø som minimiserer risikoen for at vi igjen skal rystes av massedrap innen skolen.